

is létrehozta (ezt szerkesztette később Cseh Tibor, majd rövid ideig Horváth Arany). A lapnak az erdélyi magyarság érdekében kifejtett tájékoztató, érdekvédő és karitatív tevékenysége felmérést érdemelne, akárcsak a Hámos László vezetete Magyar Emberjogi Alapítvány tevékenysége, az American Hungarian Federation, illetve az 1991-ben alakult, átfogóbb tevékenységű Magyar Amerikai Koalícióé (Hungarian American Coalition), amelyet Lauer Edith, majd Max Teleki s most Lauer-Rice Andrea, Szekeres Zsolt s az erdélyi Grauzer Csilla vezetnek. A koalíció azóta is egyre bővül, közösségi és egyéni taglistája szépen szaporodik, tevékenysége kiterjed – az amerikai magyar világ mellett a magyar–amerikai kapcsolatok, a magyar állam irányában. Foglalkozik magyar – így erdélyi – fiatalok amerikai ösztöndíjainak biztosításával, a szórványmagyarság segélyezésével, közéleti személyiségek amerikai kapcsolatainak a kiépítésével, az amerikai magyar közösségek összefogásával és munkájuk támogatásával, káderneveléssel is. Feltétlenül ki kell térnem (ismét a teljesség igénye nélkül) az MBK szerepére „erdélyi amerikas mentorálásban”, s „embékás mentoraimat” – a már előbb jelzettek mellett – Éltető Lajost, Ludányi Andrászt, Bójtós Lászlót, Somogyi Balázst.

S itt kell megemlíteni a Magyar Diaszpóra Tanácsot és észak-amerikai regionális szervezetét is, mely 2011 óta fogja össze a helyi szervezeteket, intézményeket, a nemzetegyesítés szellemében és érdekében, éltetve hagyományainkat és megfigyelve változó korunk körülményeinek és követelményeinek!

Kovalszki Péter

„VAN-E MÉG MAGYAR DAL VÁRADON?” Válasz Juhász Gyulának

■ Juhász Gyula százöt évvel ezelőtt, 1908. február 1-től kapott helyettes tanári kinevezést a nagyváradi Premontrei Főgimnáziumba, de az igazgatói rendelkezés szerint február 15-től kellett tanítania. Fejes Rudolf Anzelm váradhegyfoki apát, prépost-prelátus szíves közléséből tudom, hogy az 1907/1908-as tanévtől az 1910/1911-es tanévig magyar nyelv és irodalmat, latin nyelvet, az itt töltött első és utolsó tanévben történelmet, az első három tanévben pedig görögöt és pótló irodalmat tanított. Az 1907/1908-as tanévben 631 nyilvános és 82 magántanuló volt az iskolában, a következő tanévben 629, illetve 33, majd 650 és 26. Az utolsó tanévben pedig 683 és 36. Szegedről jött Nagyváradra, s hogy mit jelentett számára ez a város, az mondhatni a legismertebb irodalomtörténeti közhelyek közé tartozik. Búcsúzó versei közül a sokat idézett *Testamentomban* is Váradra gondol: „Szeretnék néha visszajönni még, / Ha innen majd a föld alá megyek [...] Ó, én senkit se háborítanék, / Szelíd kísértet volnék én nagyon. / Csak megnézném, hogy kék-e még az ég / És van-e még magyar dal Váradon?”

Az 1948-as államosítás után különböző néven működött a tanintézet, az ötvenes évek végétől román tagozattal is. Az 1989-es változás után felmerült a magyar tagozat különválása – természetesen Juhász Gyula nevének égisze alatt –, de ez végül is nem valósult meg. Mihai Eminescu Főgimnáziumként működik, ma már így ismerik – és elismerik – városzszerte. A különválás hírére 1990 őszén összesen 216 diák iratkozott be az akkor induló magyar tannyelvű IX. osztályokba, nyolc – O, P, R, S, T, U, V és X – osztályra leosztva. 1991 őszétől magyar nyelven már csak három középiskolai osztály indult évente – két reál és egy humán. Hochhauser Enikő, az iskola aligazgatója arról tájékoztatott, hogy a jelenlegi tanévben 70 kilencedikes diák kezdte meg középiskolai tanulmányait.

A premontrei rend hosszú évek óta igyekszik visszaszerezni tulajdonát, de eddig csak különböző – többé vagy kevésbé nevenséges – elutasítást kapott. A leggroteszkebb az volt, amikor arra hivatkoztak, hogy az államosítás idején más volt az utcanév, mint a mostani. A régi Premontrei Főgimnázium katalógusait elégették, a rend visszaszolgáltatási igényei ellen időnként egy-egy túlbuzgó tanerő aláírást gyűjtött a tanulók és szüleiik körében, a polgármesteri hivatal le akarta bontani a dr. Gerinczy László Pál prépost-prelátus által a negyvenes években épített tornatermet, pedig szüksége van rá az ezeröttszáz körüli diákságnak. Az indok? Nem illik a műemléképület látványába, holott kizárólag a belső udvarról lehet csak látni; a premontrei rendház visszaigénylés alatt álló kertjében pedig, a volt Voința/Akarat sportpályán illegálisan parkolóházat épített a polgármesterség – számolt be Fejes Rudolf Anzelm apát, prépost-prelátus.

Húsz évnél több ideig tanítottam a régi, neves főgimnáziumban – ugyanazt a tárgyat – magyar nyelv és irodalom –, mint Juhász Gyula. Naponta láttam az emeleti lépcsőfordulóban a márványból készült, féldombormű emléktábláját. Az idézett versében feltett kérdésre egyetlen szóval tudnék válaszolni: *van!*

Színházi vonzerő

■ A népszámlálási adatok jelzése szerint Nagyvárád összlakossága – és ezen belül a magyarság létszáma – folyamatosan csökken: 1992-ben a 222 741 lakosból 74 172 volt magyar, 2002-ben ez az arány 206 614, illetve 56 818 lett, míg 2012-ben 196 367 és 45 304.

Ez a színházi nézőszám alakulásában is megmutatkozik. Németh László kimutatása szerint például az 1990/1991-es évadban 70 247, a 1996/1997-esben 38 619 volt a nézők száma; a színház működésének bicentenáriumi évadján (1998/1999) 29 138; 2002/2003-ban 18 942, 2008/2009-ben 14 374; a színházépület felújításának idején (2009/2010) 10 298; 2010/2011-ben 9829. A mélypontot ugrásszerű emelkedés követte. Ami alighanem összefügg azzal, hogy 2011-ben a nagyváradi Állami Színház Szigligeti Társulata Szigligeti Színházzá önállósult: 2011/2012: 28 626, 2014/2015: 15 891; 2015/2016: 21 979. A bérletszámok: 2011/2012: 1945, majd 2743, 106, 3427, 4105. A fizető nézők száma a Szigligeti Társulatban, a Nagyváradi Táncegyüttesben, a Lilliput Társulatnál a 2015/2016-os évadban összesen 43 626.

Az önállósulást követően érzékelhetőbbé kezdett válni a színház és a fiatalság közti kölcsönös vonzerő: az immár hatodik évadját élő kezdeményezésük – az *Iskola a színházban, színház az iskolában* – látványosan mozgósította és tette színházrajongóvá a tanuló ifjúságot. Szabó K. István rendező ötletéből indult, valamelyest a Magyarországon már bejáratottnak számító Ádámok és Évák ünnepe eseménysorhoz hasonlóan. Ez utóbbi kifejezetten versenyjellegű, a váradi viszont baráti alapon működik: a különböző középiskolák diákjai, a színészek irányításával közösen valósítanak meg egy évadban egy-egy előadást. Az első volt a *Csongor és Tünde*, ezt követte a *Gellérthegyi álmok* alapján összeállított *Álmok*, majd a *Liliomfi*-remix, a *Romeo és Júlia*, legutóbb pedig, saját improvizációkból a *Ki leszek, ha nagy leszek*. Ez utóbbi különösen felszabadító volt, ezért képzelték el az idej programot is ugyanígy *Barátom vagy?!* címmel. 2011 után indult be, és azóta is folytonosan izmosodik a színházi önkéntesek, a Szöcskék munkája. A diákok eljönnek, jelentkeznek, kipróbálják magukat, s ha esetleg más elfoglaltságuk adódik, kilépnek. A mostani csapat nagyon jó, tizenheten állandó tagok. Egy órával a kezdés előtt jönnek, és egymás közt elosztják, aznap ki mit csinál. Nem arról van szó, hogy valahogy teljen az idő, hanem arról, hogy egyre otthonosabban érezzék magukat a színházban. A pillanatnyi kellemes együttlét mellett hosszú távon van nagy jelentősége az önkéntességnek. Pontosan nem lehet ugyan mérni, közülük hányan maradnak meg felnőttkorban is színházbarátnak, csak feltételezhető, hogy itt vagy bárhol, azok, akik már diákkorukban ennyire

a színház közelébe kerültek, azoknak nem az öt perc hírnév a lényeg, hanem hogy ők alkotják majd a nézői bázist.

A kezdeményezés másik hozadéka, hogy azok közül, akik az első előadásban részt vettek, kilenc lett színész. De vagy így, vagy egészen más pályán, az mindenképpen megmarad, hogy a kultúrán belül kívánják a közösségi élményt, az együtt gondolkodást. A közösségi létezést viszik magukkal alkotótáborokba, bekapcsolódnak a színi tanoda munkájába, vagyis programszerűen elkezdődött a fiatal alkotók felkarolása. A Szigligeti Színház bekapcsolódott a székelyudvarhelyi Tomcsa Sándor Színház *Drámázat* címmel elindított drámapályázatába, a HolnapUtán Fesztiválon pedig immár második alkalommal találkoztak nagyon érdekes és gyümölcsöző műhelymunkák keretében a Kárpát-medence színművészeti egyetemeiről diákok. Hatalmas potenciált jelent a színház körüli tevékenységet kereső és válláló tanuló ifjúság egyre nagyobb száma, és kifejezetten áldásos, hogy a vezetőség felvállalja ezeket.

Élő Várad

■ Alig két éve, 2016-ban hallattott magáról először az *Élő Várad* csoport, azóta viszont egyre gyakrabban mutatkoznak a nyilvánosság előtt. A kezdetekről érdeklődő kérdésekre Bíró Árpád Levente, a Szigligeti Színház kommunikációs szakembere elmondta: az első közös lépésük a véletlennek köszönhető, hisz Tasnádi-Sáhy Péter, író-rendező, a *Várad* folyóirat irodalmi rovatvezetője kérte, hogy ismerős fiatal tollforgatókkal együtt beszélgessenek a jelenlegi nagyváradi irodalmi életéről, terveikről, egyéni és esetleg közös munkákról. Ennek a beszélgetésnek lett *Élő Várad* a címe, részt vett Bíró Árpád Levente mellett Mihók Tamás, aki jelentős fordítói tevékenységet folytat románból magyarra és magyarból románra; az első közös beszélgetésen részt vett még Kemenes Henriette és Ozsváth Zsuzsa, a bábszínház irodalmi titkára, később pedig csatlakozott hozzájuk a jelenleg Kolozsváron tanuló Jock Evelin. Tulajdonképpen ismerték egymást, de nem volt alkalmuk leülni és megbeszélni minden közös pontot – ezt az összekötést valósította meg Tasnádi-Sáhy Péter, akit szellemi atyjuknak tekintenek, benne találva meg végre a többek által is hiányolt mentort. A felsoroltakon kívül alkalmanként csatlakozik hozzájuk Ungvári Oscar zenész, akinek jelenléte azért is fontos, mert az első beszélgetés óta egyre gyakoribb közös megmutatkozásuk nem kizárólag irodalmi jellegű, hanem ösztiművészetinek tekinthető. Mindnyájan váradiak, együttműködnek a színházzal, a táncosokkal, ugyanakkor kinek-kinek más és más az érdeklődési területe: Mihók Tamás fordít, Kemenes Henriette lírikus, Ozsváth Zsuzsát inkább a próza érdekli, Jock Evelint a slam poetry, Bíró Árpádot a színház. Előnyükre válik ez a sokszínűség, találkozásaikkor ugyanis minden újabb alkotást átbeszélnek.

A közönség előtt először 2016-ban léptek fel, a HolnapUtán Fesztivál *Éjszaka a színházban* projektjében, aminek a munkamódszerét Bíró Árpád hozta a Víg-színházba nyert ösztöndíjas műhelymunka során: egy témának a különböző szempontú megközelítéséről szólt. A téma is Váradhoz kapcsolódott, *Tranzitváros* címmel az elmenni vagy itt maradni kérdést járták körül. A többiek kétkedéssel fogadták, mondván, hogy vajon lesz-e ebből valami, de aztán rá-álltak, hogy belevágjanak. Kétszer találkoztak, a feladat az volt, hogy legyen minél több írás, amiből Tasnádi-Sáhy Péter vállalta, hogy összehoz egy szöveget, a színrevitelben pedig a váradi színészhallgatók közreműködését kéri. Kiderült, milyen jó volt az ötlet, mert a végső szöveg meglepően egyfelé tartott. Ez volt az első fontos műhelymunkánk, amit több is követett, minden alkalommal arra figyelve, hogy ösztiművészeti legyen, mert Tasnádi-Sáhyval együtt úgy gondolták, közösen jobban tudják hallatni a hangjukat Kolozsváron, Vásárhelyen vagy bárhol másutt. Nagyra értékelik, hogy mögöttük áll a *Várad* folyóirat, de együttműködnek a Fialat Írók Szövetségével is, akiket nagyon jó partnernek tartanak. 2017 második felében sűrűbben

mutatkoztak meg az érdeklődők előtt, mivel elindult a *Gyűjtőpont* elnevezésű beszélgetéssorozat. Ezek a találkozások inkább irodalmi beszélgetések, és természetesen az idén is folytatódnak. Február legelején mutatták be a kötetűre érett munkáik gyűjteményét: a *Várad* folyóirat adta ki, Szűcs László és Tasnádi-Sáhy Péter szerkesztésében *Élő Várad antológia* címmel. Felismeréseik lényege: „Az nem elég, hogy egy városban élnek írók és költők, attól annak a városnak még nem lesz irodalma, ahhoz az önálló sejteknek magasabb szervezeti formába kell szerveződniük. Ez, ha nem is először, és talán nem is utoljára, de megtörtént. Jelenidőben kimondhatjuk: *Várad él.*”

Fontos pillanat volt már az is, amikor Fábíán Imre elindította kiadóját Literatus (majd Literátor) néven. Sem a támogatási rendszer, sem a terjesztés még nem alakult ki, de a változás reményadó légkörében egymást érték a különféle kiadási kezdeményezések. A kétezres évek elején jó irányban változott a helyzet, „elindult valami” – mondta Szűcs László; 2002-ben megjelent a *Várad* havilap, 2005/2006 óta pedig a Megyei Tanács segítségével már könyveket is tudtak kiadni, mintegy a NAT (Nagyvárad Ady Társaság) jogutódjaként. Ekkortájt indult az Europrint nyomda is, amely kiadóként is működik, 2008-ban alakult a Riport Kiadó, ami a lapkiadás mellett könyvkiadással is foglalkozott. Nagy előnye volt az állandó, összeszokott stáb: szerkesztők, borítótervező, korrektorok, az átszervezés után pedig a Holnap Kulturális Egyesület és a *Várad* folytatja ezt a munkát. Kiadói célkitűzéseik közt nagyon fontosnak tartják a nagyváradai kortárs szerzők, illetve már befejezett életművek újrakiadását. Már tízedik alkalommal tartották a Könyvmaraton elnevezésű rendezvényt, aminek célja felhívni a figyelmet a helyi szerzőkre és olyan könyvkereskedésekre, mint az Illyés Gyula Könyvesbolt, a Libris Antiqua és a Dávid Könyvkereskedés, ahol csak magyar könyveket árulnak. A *Várad* és a Holnap Kulturális Egyesület évente 10–15 címet jelentet meg, az Europrint még többet, de számukra is fontos a váradiság. Jövőbeni terveikkel kapcsolatban Szűcs László megerősítette, hogy a Könyvmaraton és az életműsorozatokat folytatni szeretnék, de feladatuknak tartják az 1990 előtt megjelent művek digitalizálását, hogy olvasók és kutatók számára egyaránt könnyebben megismerhetővé és hozzáférhetővé váljanak.

Szaporodó közösségi terek

■ A megújult önálló magyar színjátszás az idén 220 esztendő múltja tekint vissza. De a közös kulturális érdeklődésű embereknek vannak más fórumai is. Ezek egyike a Tibor Ernő Galéria, mozaikszóval: a TEG. A '89-es változások után arra gondolt néhány művészetkedvelő, maga is amatőr képzőművész, hogy vajon nem lehetne-e nekik is saját kis terük, ahol bármikor összejöhetnének, ahol műveiket kiállíthatnák. A Római Katolikus Püspökség felajánlotta a Kanonok-sor egyik szenespincéjét, amit kitakarítottak, rendbe tettek, és elkezdték belakni. Tibor Ernő nagyváradai festő nevét vették fel, akit a második világháborúban munkatáborba hurcoltak, ahol odamaradt. Szinte kizárólag váradai témákat dolgozott fel, Váradon dobogott a szíve. Gavrucza Tibor nyugalmazott esperessel, a TEG művészeti vezetőjével elevenítettük fel a galéria múltját, beszélünk jelenéről, jövőre vonatkozó terveikről. Ma már nemcsak Nagyváradon, hanem a történelmi Biharország más helységeiben is ismertek. A Magyar Kultúra Napján például számtalan közös rendezvényük volt Berettyóújfalual: évi 2-3 kiállítást szerveznek közösen. Nemrég az újfalui Mozi Galériában volt a TEG *Szent László emlékezete* című vándorkiállítása, amit Böcskei László megyéspüspök a Szent László emlékévé végén Szent László kitüntetéssel értékelt. A kölcsönösség jegyében Váradon Bényi Árpád kiállítást szerveztek, aki Berettyóújfalual és Debrecen díszpolgára, 1956-ban 270 napra bezárták egy plakátterv miatt, és ezáltal érdekes szellemi rokonságban áll az érmelléki Számadó Ernő költővel, akit annak idején szintén elítéltek.

Gavrucza Tibor elmondta, hogy ő kb. tíz éve csatlakozott a TEG-hez, Széll Kató hívására, és első pillanattól magával ragadta a közösség munkájának minden vetületében pozitív kisugárzása: nincs köztük szakmai féltékenység, sőt állandóan tanulnak valami újat egymástól. A képzőművészeti kultúrát úgy próbálják meg terjeszteni, hogy műveikből folyamatosan elajándékoznak: először a szentjobbi református egyháznak ajándékoztak, de a várad-velencei Agnulli Dei öregotthonban például kb. 12-15 festményük van az ebédlőben. A diószegi kórustalálkozó különdíját a szentjobbi kórus kapta, egy festményt. Eljöttek az ajándékért, aláírták, később a gyülekezeti terem számára kaptak 12-13 képet, ugyanúgy, mint a tenkei öregotthon, legutóbb pedig Nagyszántó került be a megajándékozottak közé. Különböző helyeken másképp néznek ki a kiállított képek, Székelyhídon például állandó kiállításuk van. Számukra el-sősorban nem a megnyitó a fontos, hanem amikor esküvők, sakkelőadások vagy más közös programok alkalmából találkoznak a képekkel, mindig nagy örömkre. Mint minden közösség, a TEG is változott huszonnyolc év alatt, voltak, akik lemorzsolódtak, jöttek fiatalok is, a Margittán lakó Bánházi Gyöngyi például két éve jött a csapatba, de már a második egyéni kiállítását rendezte. Ami a Tibor Ernő Galériával kapcsolatban állandónak mondható, hogy igazi magyar közösség, a téli és tavaszi közös tárlatok, az alkotótáborok mindig nagyon jó hangulatúak, egymásra nagyon jó hatással vannak, meglátják a másokban a jót, a szépet, és szavak nélkül nevelik egymást.

A Tabéry Géza által 1955-ben megnyitott Ady Endre Emlékmúzeum 2014-től, amikor vezetését Imre Zoltán antropológus vette át, kezdett újfent egyre inkább bekerülni a nagyváradi magyar irodalomkedvelők tudatába. Imre Zoltán elmondta, hogy természetesen Ady égisze alatt működik az intézmény, de egy állandó külön tárlót nyitott meg Tabéry Géza számára, aki egyrészt kiharcolta az emlékmúzeum megnyitását, és az 1958 januárjában, épp a múzeumban, munka közben bekövetkezett haláláig közel három évig vezette. Olyan tökéletesített leltárt hozott létre, külön osztályozva a leveleket, képzőművészeti anyagokat és az Ady-örökség egyéb darabjait, hogy – több látogató is mondta, mintha feltámadt volna Ady. A múzeum vezetője ismertette, hogy az Ady születésének 140. évfordulója és halálának centenáriuma közti időben havonta szándékszik érdekes beszélgetéseket, előadásokat, sőt koncerteket szervezni. Februárban Szegő Péter kolozsvári zeneszerző beszélt Ady és Bartók esetleges kapcsolatáról, márciusban Rockenbauer Zoltán az újabb Csinszka-könyvéről, áprilisban Beke László művészettörténész mutatja be a 20. század eleji párizsi művészvilágot. Imre Zoltán nagyon örül és köszöni, igen megtisztelőnek érzi, hogy a nagyváradi filharmónia melléje állt: nemcsak Meleg Vilmos színművésznek, a filharmónia igazgatójának szíves közreműködésére számíthat, de a zenészek is lelkesen részt vesznek egy-egy múzeumbeli műsorban. Reméli, hogy a két évforduló közti időszak műsorai után is az Ady Endre Emlékmúzeum olyan kulturális pontja marad a városnak, ahová a látogatók mindig örömmel térnek be, tudván, hogy ott mindig újabb és újabb érdekességekkel ismerkedhetnek meg.

*

Juhász Gyula pedig, ha – ígérete szerint – bármikor visszalátogatna Váradra, a fentiek alapján bőven volna, ami iránt érdeklődhetne. Ha pedig belefáradna az ismerős helyek felkeresésébe, pihenhetne egy kicsit a színház mögötti téren, a Főutca torkolatában álló Holnapos szoborcsoportban, helyet foglalva az érdeklődők számára fenntartott széken – önmaga bronzba öntött mása mellett.

Molnár Judit